

ФІЛЁЗАФ. ПАЭТ. МАСТАК.

*"Сярод цёмнай ночы,
Цераз сны пустыя
Заняпалі вочы,
Назаўжды астылі..."*

Бунтарскі характар Аляксея Жданава (1948-1993), аднаго з найбольш прыкметных прадстаўнікоў менскага андэграўнда канца сямідзесятых і васьмідзесятых гадоў, праявіўся ўжо ў дзяцінстве: аднойчы ён надаўзусім іншы сэнс гэты піянэра-героя, які замахнуўся на ворага гранатай, адлупіўшы з надпісу "Марат Казей" апошнюю літару, за што яго выключылі са школы. Пасля трох курсаў унівэрсытэта, дзе Аляксей вучыўся па спецыяльнасьць "філязофія", яго выключылі па той жа прычыне – за нелаяльнае стаўленьне да афіцыйнай ідэалёгіі і савецкай улады. Служыў у будаце, потым працаваў вартаўніком, пісаў вершы. Езьдзіў на "шабашкі", у тым ліку і на Калыму, паугараючы шлях ахвяраў сталінскіх рэпрэсіяў.

Паводле ўражаньняў ад гэтых падарожжаў была напісаная "Паэма", сьпісы якой зь іншымі вершамі хадзілі па руках і, вядома ж, трапілі ў КДБ. Аляксею давялося паспытаць долю многіх тагачасных дысыдэнтаў: на пачатку васьмідзесятых ён быў зьмешчаны на некалькі месяцаў у вар'ягню з дыягназам "запаволеная шызафрэнія".

Неўзабаве пасля выхаду з бальніцы Жданаў, адзін зь першых рускамоўных паэтаў Менска, кінуў пісаць вершы: аднойчы яму падалося, што ня здолее ўжо пераўзысьці напісанае, ды і чытаць іх сваім знаёмым сталася небясьпечным. У апошняе

дзесяцігодзьдзе жыцця ім напісаныя толькі паэма пра мутанта Сямёнава, некалькі ўрыўкавых філязофскіх трактатаў, у тым ліку пра дзеве асноўныя нацыі сьвету – "немцах" і "марсыянах" (абыватэлях і рамантыках), а таксама ў сааўтарстве з Натальяй Татур – п'еса "Бабуля праездам", якая была пастаўленая на сцэне Рускага тэатра ў Таліне. Нарпыканцы 1993-га, ужо пасля сьмерці Аляксея, у выдавецтве выйшла кніга выбраных (магчыма, адзін з дваццаці) вершаў.

З пачаткам "перабудовы" Жданаў прысьвяціў сябе іншаму віду мастацтва – жывапісу (зрэшты, асобныя "пачыркушкі" ён дарыў сябрам і раней. У складзе авангардных аб'яднаньняў "Форма", "Плюраліс", "БЛО", а затым індывідуальна Аляксей удзельнічаў у шматлікіх выставах і пэрформэнсах на радзіме і ў замежжы, у тым ліку ў сэрыі акцыяў па ажыўленьні Казіміра Малевіча. Калекцыянэры, перадусім менскія, ахвотна набывалі ягоныя карціны, аоле ніякагабагацьця за гэты кошт Жданаў не назьбіраў, бо ўсе грошы траціў, асабліва ў апошнія гады, на застольі зь сябрамі і нават незнаёмымі людзьмі. Магчыма, таму на магіль ужо паўтара гады няма нават прыстойнай пліты (нельга выключыць і тую вэрсію, што да гэтага мог прыкласці руку дух патурбаванага Казіміра або абражанага Марата).

Калі ў Аляксея зьяўляліся нейкія грошы, ён ледзь не прынцыпова адразу ж пазбаўляўся ад іх. Перад тым, як стацца мастаком, ён амаль увогуле ня ўжываў алкаголю, вёў аскетычны лад жыцця, быў вельмі разборлівы ў выбары сяброў. Аднак жывапіс, відаць, запатрабаваў значна вялікшай напруці ад ягонага духу і цела, чым паэзія ў свой час. Пэрыяды інтэнсыўнай працы чаргаваліся з разгуламі, якія Жданаў

тлумачыў тым, што павінен падмацоўвацца энэргетычай вадкасьцю, якая на многае адкрывае вочы. Вельмі важнай для яго была энэргетыка твора: лічыў, што карціна ўдалася, калі сам адчуваў у ёй моцны энэргетычны патэнцыял.

На мэмарыяльнай выставе ў "Шостаі лініі" былі прадстаўлены ўсе пэрыяды творчасці Жданава. Яна пачалася зь вершаў, якія ў цемры чытаў праз магнітафон сам Аляксей. Калі голас атух і і запалілі сьвятло, мы раптам сустрэліся позіркам з натоўпам любімых герояў Жданава – савецкіх людзей-мутантаў. Дзе-нідзе можна было ўбачыць таксама пэйзажы мёртвага горада і загадкавыя трохмэрныя аб'екты (зварныя канструкцыі, пакрытыя тоўстым слоём пылу).

Жданаў паказвае сьвет, у якім нармальнаму чалавеку шўжо няма мейсца. Усе людзі даўно сканалі, загінулі ў агні рэвалюцыі вечнай мэзлаце Калымы, а тыя, што засталіся, безнадзейна муціравалі, амаль зусім страцілі чалавечае аблічча. Пільна, ува ўпор на глядчапазіраюць "людзі новай фармацыі" зь перакошанымі сугаргай рысамі твараў і закам'янелымі вачыма. Заўсёды павернутыя анфас, яны стаяць на фоне зорнага неба ці нежывых агнёў начнога горада-прывіду. Жданаў амаль заўжды малюе тоькі галаву і верхнюю частку тулава: прыкладна столькіж мы бачым звычайна ў люстэрку...

І ўсё ж Аляксея нельга назваць апявальнікам кашмару жыцця або паталыганатамам савецкай рэчаіснасьці. У многіх працах – як і ў вершах – шмат непадробнага гумару, карнавальна-маскараднага настрою. Нават цяпер наўрад ці хто можа ўпэўнена сказаць, твары ён маляваў або маскі (некаторыя

"мутанты", дарэчы, маюць досыць моцнае падабенства са зьнешнасьцю самога Аляксея).

На выставен быў паказаны пэрформэнс Людмілы Русавай і Ягора Любімава "Мутантысловымаскі": гэтыя мастакі апранутыя ў перагэцканыя вапнай пінжакі і маскі пэрсанажаў Жданава, прачыталі пяць ягоньх ненадрукаваных опусаў. Па словах Людзі, яна хацела вырваць выяву з плоскасьці карцінаў і прымусіць яе крычаць. Пры гэтым у выставачнай залі ў целах уваскрэслых мутантаў матэрыялізаваўся дух самога Аляксея: "Маска з найдаўнейшых часоў была прадметам култу. Апранутая на твар нябошчыка, яна ўдзельнічала ў пахавальнай цырымоніі і была дзейным сродкам магіі... Яна засланяла бачнае і паказвала нябачнае, адкрывала звышрэльнасьць т рабіла яе даступнай... Цалкам не рухомая, нязьменная, незваротная, незабыўная, непазьбежная, маска – як сама доля..."

Некагорыя са знаёмцаў Аляксея мяркуюць, што ён у першую чаргу філёзаф, а ўжо потым паэт і мастак. Арыентуючыся на расейскую рэлігійна-філязофскую традыцыю пачатку стагодзьдзя, Жданаў спрабаваў сынтэзаваць яе з сучаснымі плынямі заходняй філязофіі, якая ставіць пад сумненьне веліч Чалавека і Дзяржавы, а таксама непазьбежнасьць сьветлай будучыні. У пэўным сэнсе можна сказаць, што жывапіс гэта трэцяя мова Жданава, а паэзія толькі другая, пры перакладзе ж з мовы на мову далёка ня ўсё ўдалося захаваць. Зрэшты, і ў жывапісе, і ў вершах добра чуваць эпічную, быццёвую інтанацыю. "Мутанты" выглядаюць гэтак жа манумэнтальна, як росьпіс неўявімага храма ў гонар Апошняга Суда.

Паэт як ніхто ведае, чым ёсьць дасканаласьць, і пакутуе ад недасканаласьці таго, што бачыць наўкола і нутры сябе. Магчыма, таму, як кажуць, Жданаў быў

антыгуманістам: нікога не любіў, а сябе – менш за ўсіх. Усё жьщыцё і асабліва ў апошнія гады ён мэтанакіравана займаўся самазьнішчэньнем. У Аляксея было хворае сэрца. Ён баяўся сьмерці, але не рабіў нічога, каб затрымаць яе. Прынцыпова не лячыўся. Аляксей наўмысна імкнуўся да стану, дзе ён бы мог балансаваць паміж жьщыцём і сьмерцю, каб сузіраць наш сьвет неяк звонку. Адноўчы сэрца ня вытрывала..

Творчасць Жданава, па вялікім рахунку, дасюль застаецца няўбачанай, непрачытанай, непрадуманай. Большасьць менскіх мастацтвазнаўцаў не лічыла яго мастаком. Афіцыйныя колы ставіліся да яго як да варожага элемэнта, ды і ў самім андэграўндзе ягонья творы ня кожнаму падабаліся. Аляксей быў вельмі ганарлівы. Крыгыкаваць ягонья карціны або вершы ў ягонай прысутнасьці было немагчыма: ён быў разумнейшы і больш адукаваны, магчыма, за ўсіх сваіх сяброў і мог пераспрэчыць кожнага зь іх, калі нават і сам разумеў, што піша недасканала.

Часта, асабліва ў апошні пэрыяд жьщыця, Жданаў "сыходзіў у народ", агульнучыся ледзь не з натуральнымі героямі сваіх твораў. Ён казаў, што гэта вельмі цікавыя людзі, да якіх трэба прыгледзецца. Старых сяброў заставалася побач усё меней. Распаліся авангардныя суполкі, кожны пачаў ладзіць свае праекты, у якіх Жданава зь ягоным дзіўным жывапісам мейсца ўжо не было. Цяпер некаторыя кажуць, што ён сканаў за тры-чагыры гады перад тым, як яго паклалі ў труну. Закончылася "перабудова" – і тэматыка ягоных жывапісу і паэзіі сталася ўжо не такой актуальнай. Зрэшты, грамадзтву раптам сталіся непатрэбнымі ўвесь жывапіс і сур'ёзная літаратура...

Магчыма, ратуючыся ад адзіноты, Аляксей прыдумаў сабе дваініка: паэта-таксыста Юрыя

Планэра – вельмі мудрага чалавека, які сыпаў афарызмамі і быў героем шматлікіх анекдотаў, якія распавядаў сам Жданаў, бо пры ўсім сваім самалюбстве Аляксей быў чалавекам сціплым і любіў сам заставацца ў ценю. Дарэчы, на выставе быў прадстаўлены "Партрэт Ю. Планэра" – такога ж мутанта, як і астатнія. Зрэшты, адрознасьць была: у твар-маску Планэра ўмантаванае невялічкае люстэрка, каб глядач мог у ім убачыць сябе. Сам Жданаў, значыцца, быў здольны ўбачыць сябе ў кожным чалавеку.

КАМУНІКАТ